

**Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta**

Bakalářská práce

2017

Ivan Surý

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Uplatnění neverbální komunikace učiteli při vyučování

Bakalářská práce

Autor: Ivan Surý

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství praktického vyučování

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27. 4. 2017

.....

Poděkování

Děkuji za odborné rady, poskytnuté konzultace a připomínky během zpracování a vedení mé bakalářské práce Doc. PhDr. Pavlu Vackovi, Ph.D.

Anotace

Uplatnění neverbální komunikace učiteli při vyučování. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 64 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá uplatněním neverbální komunikace učiteli při vyučování. Je zaměřena na důležitost zvládnutí neverbální komunikace učitelů. Výzkum neverbálního chování ve výuce je realizován pomocí videonahrávek z jednotlivých vyučovacích hodin. Základem výzkumné části je analýza a zhodnocení shodných a odlišných neverbálních projevů. Tato analýza je zpracována do záznamových archů. Získané poznatky budou metodicky využity v učitelské praxi.

Klíčová slova: neverbální komunikace, výchovný proces, pedagog

Annotation

Assertion of nonverbal communication by teachers in the process of education.

Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové,, 2017. 64 s.
Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor Degree Thesis deals with assertion of nonverbal communication by teachers in the process of education. It is aimed to importance to manage nonverbal communication by teachers. The research of nonverbal communication during the lessons is realized in the form of video recording. The base of this part is analysing of the coincident and different displays of nonverbal communication. The analysis is written into the sheet. These pieces of knowledge will be used by teacher in the process of education.

Keywords: nonverbal communication, educational process, teacher

OBSAH

0. Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1. Úvod do teorie komunikace	10
1.2. Tematika neverbální komunikace	11
1.3. Definice neverbální komunikace	13
1.4. Historie neverbální komunikace	13
1.5. Charakteristika neverbální komunikace.....	15
1.6. Dopady a působení neverbální komunikace	16
1.7. Funkce neverbální komunikace	17
1.8. Oblasti neverbální komunikace	18
1.8.1. Druhy neverbální komunikace	19
1.8.2. Doplnující formy neverbální komunikace	22
1.9. Využití neverbální komunikace v praxi.....	23
1.10. Využití neverbální komunikace v pedagogické praxi.....	24
II. EMPIRICKÁ ČÁST	27
2.1. Cíl výzkumu.....	27
2.2. Výzkumné šetření	27
2.3. Záznamový arch kvalitativního pozorování učitele při vyučování.....	28
2.4. Záznamové archy analyzovaných subjektů	30
3. Závěr.....	60
Referenční seznam	62

0. Úvod

Tématem mé bakalářské práce je uplatnění neverbální komunikace učiteli při vyučování. Již delší dobu se zajímám o neverbální komunikaci mezi lidmi. Jak se lidé tváří, pohybují, gestikulují, když spolu hovoří, přednáší, vyučují. Neverbální komunikace je souhrn mimoslovních sdělení a tato forma komunikace je stará. Ale jako disciplína je neverbální komunikace stále poměrně nová a já se chci naučit lépe rozpoznat, jak se žáci, učitelé, lidé, přátelé, kolegové chovají a co si myslí, na rozdíl od toho, co vlastně říkají.

Komunikace je základním procesem sdělování, to znamená přenosem informací. Nejstarší a nejpoužívanější systém komunikace je řeč neboli jazyk, který používá hlasové zvuky a tyto zvuky lze zaznamenat a předat písmem či tiskem. Jazyk je tedy jedním z rysů odlišující lidí od dalších příslušníků živočišné říše. Řeč a tím vlastně schopnost verbální komunikace nás lidí vyděluje ze světa zvířat. Jazykem vyjadřujeme svoje pocity, sdělujeme své myšlenky, názory, sdělujeme informace.

Do základní komunikace spadá velmi významná kategorie, která nemá nic společného s hlasivkami, ale výhradně s gesty a pohyby. Tato forma komunikace se nazývá „řeč těla“, neboli neverbální komunikace. Neverbální komunikace zahrnuje pohyby těla, výrazy obličeje, držení těla, polohu těla v prostoru, dotyky a tělesný kontakt. Řeč těla může prozradit mnohem více než mluvená řeč, protože se často řídí podvědomím. Lze ji tedy považovat za dokonalejší způsob pravdivého odhalení skutečných myšlenek a pocitů. A toto je právě důvod, proč mě tato oblast lidské komunikace zajímá.

Cílem mé bakalářské práce je uplatnění neverbální komunikace učiteli při vyučování. Výzkum neverbálního chování jsem realizoval pomocí videonahrávek z jednotlivých vyučovacích hodin.

Bakalářská práce je členěna do dvou částí. První část se zaměřuje na teorii neverbální komunikace. V teoretické části se věnuji ujasněním, co přesně je neverbální komunikace, vymezení pojmu neverbální komunikace, historii neverbální komunikace, funkci neverbální komunikace, výběru neverbálních projevů vhodných pro výuku, využití neverbálních projevů v pedagogické činnosti.

Druhá část práce je empirická a základem je analýza a zhodnocení shodných a odlišných neverbálních projevů. Tato analýza je zapsána do záznamových archů. Získané poznatky budou metodicky využity v učitelské praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části předkládaného textu se zabýváme teoretickými koncepty a poznatky vztahujícími se k oblasti komunikačních projevů člověka označovaných jakožto neverbální a jejich významem nejen pro každodenní životní situace, ale zejména možnostmi jejich ovlivňování efektivitu, průběhu a atmosféry výchovně – vzdělávacího procesu žáků či studentů ve školských zařízeních České republiky.

Na uvedené teoretické poznatky pak navazujeme v empirické části textu.

Jak ve své publikaci zabývající se výzkumem v oblasti pedagogiky uvádí Gavora (2000, s. 16): „*Informační příprava je část výzkumu, která výzkumníkovi umožní orientovat se v problematice. Studium dosud publikované literatury výzkumník získá přehled o tom, co se už o dané nebo podobné problematice zjistilo.*“ Takto nabyté teoretické znalosti tak jsou základem pro možný návrh, průběh a vyhodnocení prakticky orientovaného výzkumu, který bude obsahem druhé poloviny textu.

1.1. Úvod do teorie komunikace

Jak se lze dočíst v odborné publikaci zaměřené na základ osvojování dorozumívacích prostředků u malých dětí, je komunikace: „*způsob dorozumívání mezi lidmi, při němž se vyměňují informace; obsahuje vyjadřování (expresi) a porozumění řeči*“ (Hornáková, Kapalková a Mikulajová, 2009, s. 162).

Dle Dobek – Ostrowské je komunikace: „*proces dorozumívání jednotlivců, skupin nebo institucí. Jejím cílem je výměna myšlenek, dělení se o vědomosti, o informace a ideje. Tento proces se realizuje na různých úrovních s využitím různých prostředků a vyvolává konkrétní reakce*“ (in: Howecký a Žantovský, 2008, s. 9).

Komunikace je tedy procesem zahrnujícím dvě velké oblasti kompetencí, a to kompetenci vyjadřovací a pak kompetenci dekodovací, umožňující člověku porozumět signálům, které přijímá ze svého okolí, zejména pak od komunikačních partnerů. Vzhledem k tomu, že komunikace v naprosté většině případů probíhá mezi dvěma či více lidmi (tedy účastníky a zároveň základními kameny společnosti), lze se často setkat též s označením společenská komunikace (Howecký a Žantovský, 2008, s. 9). **Společenská** (či také sociální) **komunikace** je pak dle Mareše a Křivohlavého (2009, s. 2) chápána buď ve svém užším kontextu (tedy jakožto vzájemná výměna informací), či

v kontextu širokém, jako výměnu nikoli pouze informační, ale obsahující též přenos jednotlivých představ, nálad, pocitů, postojů apod. Namísto pojmu sociální komunikace se lze též setkat s označením **komunikace interpersonální** (tedy mezilidská), která taktéž vyjadřuje fakt, že komunikace jako taková se odehrává mezi dvěma či více lidmi (viz např. Gavora, 2007, s. 14 – 15).

Pedagogickou komunikací (nebo též výukovou komunikací či komunikací ve škole) budeme rozumět proces komunikace mezi učitelem a žákem (žáky) ve škole či jinak pedagogicky adaptovaném prostředí. Svou podstatou je pedagogická komunikace případem sociální komunikace, na jedné straně si zachovává základní společenské rysy, zatímco v jiných rysech je specifická. (Svatoš, Kotková, 1998, s. 57 – 58).

Základní dělení komunikace jakožto exprese je pak vyjádřeno dvěma hlavními kategoriemi, a to komunikací (volně dle: Horňáková, Kapalková a Mikulajová, 2009, s. 162):

- **Verbální** (slovní) – nastává, pokud se komunikující subjekt vyjadřuje za pomoci řeči a jí kódované podoby, tedy jazykem (slovy);
- **Neverbální** (neslovní, mimoslovní či též nonverbální) – komunikující se vyjadřuje pouze zvuky, pohledem, gesty, pohyby apod.

1.2. Tematika neverbální komunikace

Před samotnou definicí pojmu neverbální komunikace je nutné si nejprve uvědomit, proč má smysl se daným tématem zabývat. Jak se lze dočíst v jednom z nejnovějších článků zabývajících se výzkumem dané problematiky, tak neverbální komunikace může dosahovat až 93% obsahu všech podnětů, které člověk vysílá svému okolí (Kasík, 2016, online). To znamená, že naše slova ovlivňují to, co se bude dít po jejich vynesení z pouhých sedmi procent a zbytek reakce našeho komunikačního partnera (jeho pochopení našeho sdělení, reakce na něj a potažmo celý průběh následovné komunikace) bude sestávat z vyhodnocení signálů, které v nejrůznějších podobách vydává naše tělo. Tento fakt potvrzuje například i Kohoutek (1997; in: Bytešnicková, 2012, s. 13).

Joe Navarro uvádí, že neverbální komunikace, často označovaná jako neverbální chování nebo řeč těla, je způsob předávání informací – stejně jako u mluveného slova, ale s tím rozdílem, že je ho dosaženo pomocí výrazů obličeje, gest, doteků (haptika), pohybů těla (kinezika), postoje, ozdob těla (oblečení, šperky, účes, tetování atd.), a dokonce i tónu, zabarvení a síly hlasu příslušné osoby (a nikoli vyslovením daného obsahu). Neverbální chování tvoří přibližně 60 – 65 procent veškeré mezilidské komunikace. (Navarro, 2008, s. 21).

Pokud bychom přistoupili na výsledky uvedeného výzkumu (či jiných výzkumů, které mohou udávat menší podíl formování komunikačního aktu na základě našich tělesných signálů, ovšem taktéž potvrzují, že tyto signály převažují nad dopady slovního vyjádření), pak je oblast neverbální komunikace naprosto zásadní sférou, jíž je nutné věnovat náležitou pozornost tak, aby byl každý jedinec informován o jejím možném dosahu i rozsahu a aby byl schopen za pomoci nejrůznějších oblastí neverbálního komunikování se svým okolím vyjadřovat právě takové signály, které budou pro danou komunikační situaci efektivní a budou moci být v co nejmenším možném měřítku špatně interpretovatelné, tedy vést ke konfliktu ze vzájemného „nepochopení se“.

Co se týče uvedeného údaje, že 93% veškerých podnětů dekodujeme v rámci komunikace nikoli z řeči samotné, ale z ostatních projevů mluvího, pak je možné ještě poznamenat, že toto procento se zakládá z přibližně 38% na hlasové intonaci (tedy paraverbálních projevech mluvího) a 55% tvoří pak jednotlivé výrazy obličeje (Foret, in: Bytešníková, 2012, s. 13). Mimoverbální způsob komunikace je tak možné rozdělit na dvě velké podoblasti – komunikaci paraverbální (tedy zejména intonaci) a „řeč těla“, tedy veškeré ostatní nonverbální projevy mluvího. Právě těmito projevy se autor v předkládaném textu blíže zabývá.

Neverbální projevy při komunikaci většinou nebývají tak přísně kontrolovány jako řeč. Většina řeči těla se odehrává na nevědomé úrovni. Význam neverbální komunikace je více konotativní (subjektivní) než denotativní. Může doplnit verbální projev, zesílit jeho účinek, regulovat jej a za určitých okolností jej může plně zastoupit. Mnohdy stačí mimika nebo gesto, není potřeba říkat žádných slov. Pokud ve verbální rovině vyslovíme věty, které nesouhlasí s naším neverbálním chováním, posluchači věří spíše neverbálnímu chování než řeči (Strnadová, 2011, s. 133).

1.3. Definice neverbální komunikace

Neverbální komunikaci (či jinak též „komunikaci beze slov“) lze definovat jako: „*souhrn mimoslovních sdělení, která jsou vědomě nebo nevědomě předávána člověkem jiné osobě, lidem.*“ (*Metodika sebeprezentace, rétoriky a komunikace*, s. 9). Tento způsob komunikace bývá autory odborné literatury též označován jako „řeč emocí“ (viz např. Bytešníková, 2012, s. 14).

V rámci rozvoje jednotlivce a zkoumání jeho jednotlivých vývojových stádií je pak neverbální komunikace tou složkou jeho vzájemné interakce s okolím, kterou si osvojuje již od nejtělejšího věku, kdy pozoruje mimoslovní citové projevy osob ve svém okolí a snaží se je dekodovat, porozumět jim (Bytešníková, 2012, s. 14).

Zpracovávání neverbálních podnětů a reakce na ně spadají v rámci vývoje komunikačních schopností člověka do tzv. předjazykového období (volně dle: Smolík a Málková, 2014, s. 15), tedy do období života, kdy dítě ještě neumí aktivně zacházet se slovní zásobou a komunikovat se svým okolím slovně. První náznaky neverbální komunikace je tak možné u dítěte pozorovat již v jeho novorozeneckém období, tedy prvním měsíci života po narození, kdy jedním z prvních projevů bezeslovné komunikace dítěte s jeho okolím je (kromě pláče, který je spíše vrozeným reflexem) úsměv (Bytešníková, 2012, s. 16 – 17).

U Průchy se pak lze setkat s pojmem **neverbální chování**, na němž ilustruje důležitost vhodných vzorů chování, projevů a interakce, jež u dítěte od jeho narození rozvíjejí schopnosti komunikace a vedou k osvojování určitých komunikačních vzorců a projevů nesouvisejících přímo s vyslovovanou či psanou řečí a užíváním jazykového kódu, ale spíše s mimojazykovými projevy doprovázejícími verbální produkci člověka (volně dle: Průcha, 2011, s. 47). Neverbální komunikaci lze skutečně přirovnat k nejrůznějším projevům chování, jelikož její projevy jsou pozorovány na postavě, pohybech a dalších konkrétních tělesných projevech mluvčího.

1.4. Historie neverbální komunikace

Neverbální komunikace z vývojového hlediska lidského druhu řadíme k nejstarším formám komunikace (*Metodika sebeprezentace, rétoriky a komunikace*, s. 9). Z historického hlediska ji tak lze považovat za původnější způsob dorozumívání, než je

tomu v případě řeči. Již v prvních obdobích vývoje lidského druhu je možné spoléhat na to, že se člověk (či jeho prapředchůdci) dorozumívali všelijakými posunky či gesty. K zaznamenání a správnému porozumění nonverbální komunikace jedince je možné se dočíst následující komentář: „*Její dekodování je složité, neboť na rozdíl od verbální komunikace nemá přesně stanoven systém komunikačních norem.*“ (Metodika sebe prezentace, rétoriky a komunikace, s. 9).

Fakt, že neverbální komunikace vývojově předchází komunikaci řečové, je tak možné doložit jak na základě ontogeneze (tedy vývoje jednotlivce od jeho narození do dospělosti), tak také na základě historie fyziologického vývoje člověka. Potvrzuje jej i následující komentář, který uvádí, že: „*Neverbální komunikace je vývojově starší. Představuje všechny mimoslovní projevy, které přijímáme smyslovými orgány.*“ (Efektivní komunikace a zvládání konfliktu, s. 9).

K samotnému prvotnímu výskytu a konkrétním projevům neverbální komunikace u člověka je možné se dočíst následující: „*Obecně lze konstatovat, že neverbální komunikace člověka se nyní projevuje jako pozůstatek dorozumivacích posunků a gest našich nižších vývojových stupňů z doby, kdy k utváření řeči teprve začalo povolna docházet.*“ (Neverbalni-komunikace.cz, online) Tento komentář tak opětovně potvrzuje již vyslovené tvrzení, že neverbální komunikace je skutečně předchůdcem vzájemných způsobů mezilidské interakce tak, jak se s nimi lze setkávat a jak se projevují u současného homo sapiens sapiens.

Jak ve své práci uvádí Jůdová (2010, s. 12), je zcela legitimní předpokládat, že neverbální komunikace se svým využitím datuje až k samotným raným počátkům lidstva. Historicky je pak zájem o nonverbální projevy z hlediska vědců datuje do období starověkého Řecka a Říma, kdy zde žijící rétorové (českým výrazem řečníci) ve svých projevech pracují na mistrovském zvládnutí a důmyslném propojování jak verbálních, tak také nonverbálních projevů – kupříkladu samotná skladba užitých vět byla podřízena jejich gestům, mimice i postoji (Jůdová, 2010, s. 12).

První teorie neverbální komunikace začínají vznikat právě ve starověkém Římě, kdy kupříkladu Markus Fabius Quintilianus vydává psaný text zabývající se možnostmi kombinací mluvené a nemluvené řeči, a to pod názvem *Institutio oratoria* (Jůdová, 2010, s. 12).

Charles Lebrun pak, jakožto malíř a vrchní správce sbírek umění pro dvůr francouzského krále Ludvíka XIV., nebyl spokojen se způsobem výtvarného zpracování mimických výrazů postav, a proto vydal pravidla pro jejich znázorňování, a to v textu vydaném poprvé v roce 1667 pod názvem *Direktivy pro pravé výrazy citů duše* (Vávra, 1990; in: Jůdová, 2010, s. 13).

Z českých autorů (či v tomto případě spíše rodilců) je nutné zmínit známého psychologa Sigismunda Schlomo Freuda, který se počátkem 20. století zabývá kupříkladu jednotlivými projevy prstů člověka (Jůdová, 2010, s. 14).

1.5. Charakteristika neverbální komunikace

Za pomoci využití nejrůznějších prostředků neverbální komunikace dosahujeme toho, že svému okolí sdělujeme naše prožívané emoce a zastávané postoje (*Metodika sebe prezentace, rétoriky a komunikace*, s. 9). K dané tematice se lze dočíst konkrétně následující: „*Prostřednictvím neverbální komunikace si s druhými lidmi předáváme informace o tom, jak vnímáme sami sebe, svého partnera, emoce, napětí apod.*“ (*Metodika sebe prezentace, rétoriky a komunikace*, s. 9)

Velmi důležitým poznatkem je také ten fakt, že naše neverbální signály povětšinou nejsou vědomě regulované, ale jsou vysílány i přijímány z velké většiny podvědomě (*Metodika sebe prezentace, rétoriky a komunikace*, s. 9).

Ačkoli některé odborné texty rozdělují komunikaci na tři základní složky, kterými jsou komunikace verbální (slovní), neverbální (mimoslovní) a komunikaci činem (viz například *Efektivní komunikace a zvládání konfliktu*, s. 9; Mareš a Křivohlavý, 2009, s. 2), pro účely předkládaného textu bude na komunikační prostředky nahlíženo na základě kategorií verbální, neverbální (či také nonverbální) a paraverbální komunikace, která je dle úsudku autora přiléhavější a lépe využitelná v běžné praxi.

V případě užití předkládané kategorizace je neverbální komunikace v podstatě každý projev člověka. Spadají sem tudíž i takové oblasti jeho vyjádření, jakými je barva a výška hlasu či užívání pomlky v promluvě apod. (tedy některé projevy, které lze zařadit do kategorie vyjádření paraverbálního charakteru). Neverbálními podněty jsou taktéž naše oblečení, úprava zevnějšku a naše činy (*Metodika sebe prezentace, rétoriky a*

komunikace, s. 9). Všemi těmito projevy taktéž komunikujeme se svým okolím beze slov.

Pro potřeby předkládaného textu se zaměřujeme na ty nonverbální projevy člověka při komunikaci, které jsou pozorovatelné na jeho organismu – lze hovořit o tzv. „řeči těla“ s tím, že jednotlivé paraverbální projevy (tedy ty, jež se týkají modulace hlasu při verbální projevu) jsou shrnuty do jediné sledované kategorie, která bude označována jako intonace. Intonaci však nadále není věnována bližší pozornost ani v teoretické, ale ani v praktické části předkládaného textu.

1.6. Dopady a působení neverbální komunikace

Svému okolnímu prostředí můžeme skrze jednotlivé kategorie možných prvků neverbální komunikace vysílat jak pozitivní, tak také negativní signály – k těm pozitivním (takovým, které hovoří o vyrovnanosti a vnitřním klidu „mluvčího“) pak patří zejména následující (*Metodika sebeprezentace, rétoriky a komunikace*, s. 10):

- Klidné, volné využívání poskytnutého prostoru;
- Uvolněný postoj;
- Otevřená gestikulace;
- Pozitivně laděná mimika (v čele s úsměvem);
- Přirozenost;
- Vizualní (oční) kontakt.

Tyto parametry komunikace ze strany mluvčího jsou považovány za ty, které nejenže potvrzují přirozenost a uvolněnost mluvčího, ale zároveň mohou u komunikačních partnerů navozovat dostatečně pozitivní dojem a vytvářet atmosféru důvěry v rámci komunikačního aktu (komunikační partneři mají dostatečnou jistotu, že se daný mluvčí takzvaně nepřetvařuje ani si na nic nehraje). Z tohoto důvodu by měly být uvedené body vždy naplňovány taktéž ze strany pedagoga vedoucího výuku v hodině. Pouze takto lze dosáhnout bezpečné, pozitivně laděné hodiny ve třídě a dosažení vhodných podmínek pro snahu o aktivní zapojení se do výchovně – vzdělávacího procesu taktéž ze strany zúčastněných žáků.

K opačným – tedy negativně laděným – projevům mluvčího se lze pak řadit zejména následující (*Metodika sebeprezentace, rétoriky a komunikace*, s. 10):

- Nevyužívání prostoru;
- Projevy nervozity;
- Manipulace s předměty;
- Roztěkanost;
- Neklid;
- Opakované dotýkání se vlastního obličeje;
- Ruce zaťaté v pěst;
- Upjatost či jiné afektované projevy.

Výše uvedeným projevům by se tak měl každý pedagog vyvarovat. Tyto známky nepohody u mluvčího mohou vyvolávat stejné či podobné reakce u posluchačů. V pedagogické praxi tak dochází k narušení snah o vytváření vhodné vzdělávací atmosféry (studenti ztrácejí zájem o učivo, jsou taktéž nervózní či se u nich dokonce rozvíjejí obavy).

1.7. Funkce neverbální komunikace

Neverbální komunikace plní dle Vybírala (2000; in: Bytešníková. 2012, s. 14) hned několik funkcí, a to konkrétně:

- Vhodnou podporu mluvené řeči (kupříkladu regulaci jejího tempa, zdůrazňování vyřčených sdělení apod.);
- Nahrazení řeči (její ilustrace či symbolizace);
- Vyjádření emocí a interpersonálních postojů;
- Uskutečnění sebevyjádření konkrétní osoby.

Z neverbálních podnětů vysílaných konkrétním mluvčím je tak možné usuzovat na celou řadu jeho vlastností, schopností, dovedností i aktuálního rozpoložení daného mluvčího, a to včetně jeho zaujímaných postojů n dané události či tématu.

Neverbální projevy mohou být u nejrůznějších lidí odlišné, jelikož odrážejí jedinečnou osobitost každého člověka právě díky jejich referenci a odrazu aktuálního (jak zdravotního, tak zejména psychického) stavu konkrétního jedince.

V případě oblastí a funkcí, u nichž je kladen zvýšený důraz na nutnost dodržování určitého komunikačního úzu (jehož překročení či deformace může způsobovat narušení průběhu nejen samotného projevu mluvčího, ale zejména pak správného dekodování vysílaných podnětů u jeho komunikantů, tedy publika), k nimž lze zařadit také výchovně – vzdělávací činnost učitele, je pak obzvláště nutné vlastní nonverbální projev pozorně vnímat a v případě potřeby jej modifikovat způsobem, který je pro dané publikum nejvhodnější. Kupříkladu učitelé na nižších stupních základních škol si nemohou dovolit zvyšovat na děti hlas či užívat rozmáchlá gesta (která pro ně mohou být v osobním životě typická), jelikož by rušily pozornost žáka či u něj mohly vzbuzovat pocity strachu.

1.8. Oblasti neverbální komunikace

Mezi základní oblasti podnětů, jež člověk vysílá svým chováním (tedy těch, jež lze označovat jakožto způsob jeho neverbální komunikace) patří zejména následující aspekty: mimika, gestika, posturologie, kinezika, pohledy, proxemika, teritorium, haptika, chronemika, neurovegetativní reakce, rekvizitové prostředky, celkový image prostředí, sdělování činy a bariéry komunikace. (Strnadová, 2011, s. 134).

V následujících podkapitolách budou jednotlivé, výše uvedené, uvedené oblasti podrobněji charakterizovány. Ke všem těmto oblastem společně pak Slaměník s Výrostem (1997; in: Bytešníková, 2012, s. 14) uvádějí, že jsou diferencovány na základě konkrétních prostředků, jimiž jedinec vyjadřuje či dokresluje svá sdělení.

1.8.1. Druhy neverbální komunikace

Mimika

Mimika jsou pohyby svalů v obličeji, které jsou nejvýraznějším sdělovačem emocí. Mimika vyjadřuje to, co jedinec používá, ale také to, jaký má vztah ke sdělení a k objektu, o němž hovoří. Signalizuje posluchači prožitek mluvčího. (Strnadová, 2011, s. 135).

Mimické projevy, resp. výraz obličeje úzce souvisí s lidskými prožitky. Mají schopnost exteriorizovat vnitřní stav člověka tak, aby byl “vnějškově dostupný”. Mimické projevy mohou vyjadřovat škálu pocitů od úzkosti přes laxnost až po frenetickou radost. (Svatoš, Kotková, 1998, s. 50).

Gestika

Pod pojmem gestika zahrnujeme většinou záměrné pohyby rukou, hlavy, případně i nohou, které mohou dokreslit verbální sdělení, případně ho zastoupit. Používají se při popisování velikosti, tvaru, rozdělení – aby ten, kdo poslouchá, dovedl lépe pochopit to, co je mu sdělováno. (Strnadová, 2011, s. 136).

Gestické projevy jsou jednou z nejčastějších a nejpoužívanějších podob neverbální komunikace. Jednoduchým dělením lze rozlišit funkční (přímo podporující sdělovaný obsah) a nefunkční gestikulaci. (Svatoš, Kotková, 1998, s. 51).

Posturologie

Pod pojmem posturologie rozumíme držení těla, napětí nebo uvolnění. Může to být i náklon, poloha rukou, nohou, hlavy, konfigurace všech částí těla a směr natočení těla. Signalizuje emoční stav, zaujetí, postoj k partnerovi a ke sdělení. (Strnadová, 2011, s. 137).

Jde o soubor fyzických projevů, které mají komunikační účinek na okolí člověka. Při komunikaci s druhým člověkem poloha rukou, nohou, postavení hlavy, jejich vzájemná konfigurace. Signalizují tzv. otevřený nebo naopak uzavřený fyzický postoj. (Svatoš, Kotková, 1998, s. 53).

Kinezika

Kinezikou rozumíme spontánní pohyby různých částí těla, které nemají význam gest. Kinezický pohyb je výrazně individualizován. Každý jedinec má své specifické pohyby, podle nichž se dá poznat už na dálku. Přestože jsou spontánní, dá se z nich někdy také vyčíst určitá informace. (Strnadová, 2011, s. 137).

Pohledy

Oči hrají v komunikaci velmi důležitou roli. Působí jako sdělovače, ale také jako přijímače. Čím menší je oční kontakt, tím nejistěji se cítí příjemce zprávy, tím kratší je vzájemný kontakt a tím méně slov se ve vzájemném kontaktu vysloví. (Strnadová, 2011, s. 138).

„Oko jest obrazem duše!“ praví se veškerým právem, zrcadlít se v zřítelnicích našeho oka každé sebemenší zachvění a vzrušení duševní, které se nejsnáze a zároveň i bezpečně do oka přenáší. O činnosti oka, totiž o této tajemné přímo jeho činnosti, se zřetelem na jeho zevnější i vnitřní změny fyziologické, a úžasné citlivosti jeho nevíme začasté ničeho, nemohouce je přímo sledovati. (Vávra, 1990, s. 155).

Proxemika

Proxemika je pojem označující vzdálenost při komunikaci, a to ve směru především horizontálním, ale také ve směru vertikálním. Každý potřebuje určitý prostor, aby se cítil pohodlně.

Horizontální vzdálenost při komunikaci lze rozdělit do čtyř základních skupin:

- Intimní vzdálenost – od úplného dotyku do půl metru. Je to vzdálenost, která vyhovuje intimním vztahům. V této vzdálenosti se cítí dobře lidé, kteří vedou běžný pracovní rozhovor.
- Osobní vzdálenost – 0,5 m do 2 metrů (záleží na tom, o čem se hovoří, jak hlučné je prostředí, kolik času mají partneři k dispozici a kde se rozhovor odehrává).

- Skupinová (sociální) vzdálenost – 1m do 10 metrů. Jde o situace, kdy jedinec mluví ve skupině, která se nachází v místnosti (školní třída, pracovní prostředí nebo kancelář).
- Veřejná vzdálenost – 2 m do 100 metrů, příkladem může být projev přednášejícího v posluchárně

Vertikální vzdálenost pociťují lidé v situacích, kdy hovoří s někým, kdo má odlišnou výšku. (Strnadová, 2011, s. 139 – 140).

Ve školním prostředí jsou však situace, kdy učitel z řádných důvodů musí být v těsné blízkosti žáka (např. při chemickém, fyzikálním či biologickém experimentu) nebo ve specifických situacích v hodinách hudební či tělesné výchovy. Přítomnost učitele, resp. jeho blízkost, by měla být na minimálně potřebnou dobu a tak „věrohodně“, že by měli být žáci přesvědčeni o nezbytnosti a funkčnosti tohoto přiblížení. (Svatoš, Kotková, 1998, s. 53).

Haptika

Při komunikaci mezi lidmi se často stává, že se lidé dotýkají. Doteky mohou mít různý význam: formální, neformální, přátelský, intimní.

Důležité je, které části těla se lidé navzájem dotýkají a také o jaký druh dotyku se jde. Je možno rozlišit určitá doteková pásma těla, která jsou respektována v rámci dotykové komunikace:

- pásmo společenské, profesionální a zdvořilostní (ruce, paže)
- pásmo osobní, přátelské (paže, ramena, vlasy, obličej)
- pásmo intimní, erotické a sexuální (neomezené)

Existují určité výjimky, například u lékaře a svou specifiku má i držení při tanci. (Strnadová, 2011, s. 141).

1.8.2. Doplňující formy neverbální komunikace

Chronemika a nakládání s předměty

S touto oblastí neverbálních projevů se lze setkat například u Wahlstromové, která obě kategorie přiřazuje právě do skupiny neverbálních projevů člověka, kterými svému okolí podává určité informace o sobě samotném – v rámci zacházení s časem (tedy tzv. chronemiky) se může jednat o projevy uspěchanosti, pomalé řeči či například zbrklosti a nedodržování stanovených časových podmínek; v případě způsobu nakládání s předměty pak lze pozorovat a vyhodnocovat projevy jako jsou například zařízení bytu, způsob řízení automobilu, uspořádání a pořádek na pracovním stole aj. (in: Vybíral, 2009, s. 82).

Neurovegetativní reakce

Člověk nějakým způsobem reaguje na podněty, které na něj působí.

Tyto reakce či chování jsou doprovázeny fyziologickými změnami (např. zvýšení či snížení krevního tlaku, změnou tepové frekvence, změnami hloubky a frekvence dýchání), které je stěží můžeme ovládat vlastní vůlí. U některých lidí jsou zřetelně rozpoznatelné v podobě zčervenání, zblednutí, třesu rukou, pocení, u jiných nejsou rozpoznatelné. (Strnadová, 2011, s. 142).

Rekvizitové prostředky a celkový image

Mezi rekvizitové prostředky patří brýle, tužka, se kterou si komunikující hraje, celkový image je dotvářen tím, jak je člověk oblečen, jaký má vkus, jak je upraven, učešán, zda je čistý a příjemně voní. (Strnadová, 2011, s. 142 – 143).

Prostředí

Prostředí, ve kterém se člověk vyskytuje, napovídá o mnohém.

Při komunikaci se lépe cítíme v prostředí, kde máme jistotu, v prostředí známém, ve kterém jsme zvyklí se pohybovat. Navíc když si toto prostředí sami vytvoříme, jsme na něj hrdí. (Strnadová, 2011, s. 143).

Sdělování činy

Rozhovor mezi lidmi se vždy nějakým způsobem vztahuje k tomu, co lidé dělají. Lidská činnost je úzce spjata s tím, co člověk říká a komu to říká. Někdy se dokonce vlastní činnost stane transparentní součástí komunikačního projevu. Ve sdělení může být vyjádřena úcta, respekt, nebo naopak neúcta a pohrdání vůči jiným lidem, stejně tak tomu může být v chování. (Strnadová, 2011, s. 143).

Bariéry komunikace

Každý, kdo chce komunikovat, se občas setkává s problémy, s překážkami, které mu komplikují interpersonální komunikaci.

Uvědomit si problémy, bariérové komunikace, je prvním krokem k tomu, abychom je překonali, abychom se s nimi dovedli vyrovnat. (Strnadová, 2011, s. 144).

1.9. Využití neverbální komunikace v praxi

Neverbální komunikace může být buď tzv. *nátlaková* (v takovém případě dochází k využívání kupříkladu takových zdrojů, jakými jsou gesta či vhodně zvolený oděv v případě snahy o vytvoření nátlaku, či se naopak může jednat o pocíťování nedostatku poskytnutého času či prostoru pro vyjádření ze strany mluvčího, na nějž je nátlak vytvářen), nebo se může jednat o komunikaci *symbiotickou*, jejíž základní vlastností je nepřítomnost snahy o soutěžení či demonstraci vlastního ega a naopak tendence naladit se co nejvíce na svého komunikačního partnera tak, aby komunikace probíhala v harmonickém prostředí a měla co největší šanci na úspěch vyjádřený spokojeností všech zapojených účastníků (volně dle: *Efektivní komunikace a zvládání konfliktu*, s. 9).

V případě pedagogické praxe by tak měla být neverbální komunikace projevována vždy ve smyslu symbiotickém, nikoli nátlakovém, jelikož takovýto přístup může vytvářet nevhodné podmínky pro efektivitu výchovně – vzdělávacího procesu.

1.10. Využití neverbální komunikace v pedagogické praxi

Ačkoli každá společenská situace i interakce s sebou ze své podstaty přináší nutnost jejího účastníka se určitým způsobem „stylizovat“ do role, kterou v ní zastává (či by případně rád zastával) – není možné si kdykoli myslet a říkat cokoli nás v té chvíli napadne, jelikož společenská pravidla soužití a elementární slušnost nám toto jednoduše nedovolují (volně dle: Goffman, 1999, s. 230 – 231), je nutné si uvědomit, že jsou to právě učitelé a jiní pedagogičtí pracovníci, kteří mají (kromě samotných členů rodiny) největší vliv na formování osobnosti malých dětí a mladých lidí. Z tohoto důvodu je nutné, aby právě pedagogové ve své edukativní činnosti dodržovali co nejvyšší úzus své autentičnosti a stylizovali se do nejrůznějších rolí co možná nejméně, samozřejmě vždy s ohledem na odpovědnost a předpoklady, které samotné povolání učitele s sebou nese a které vyvolává v blízkém i vzdálenějším okolí.

Jinými slovy, učitel by měl plnit své povinnosti, ovšem v rámci jejich naplňování by ve výuce neměl nadbytečně sám sebe stylizovat do osob a rolí, které mu nepřísluší či mu nejsou vlastní. Podobné chování, které je nejvíce podporováno nepřiměřenou či nepřiléhavou neverbální komunikací, totiž může u vzdělávaných objektů vzbuzovat nedůvěru či osvojování si nevhodných komunikačních návyků.

Jak se lze dočíst v publikaci *Odměny a tresty ve školní praxi*, jsou to právě postoje učitele (společně s dalšími faktory jako například jeho vlastní pedagogické dovednosti), které vedou k dobré edukativní praxi (Čapek, 2014, s. 165).

Jak již bylo několikrát dříve uvedeno, postoje konkrétní osoby je možné dekódovat právě z jejich neverbálních projevů. Tímto způsobem tedy spolu, mimo jiné, schopnosti i dovednosti v oblasti neverbálního komunikování u pedagoga souvisejí s průběhem a efektivitou celého vzdělávacího procesu. Je to právě neverbální komunikace, která má zásadní podíl na formování průběhu výuky a taktéž atmosféry, v níž probíhá. V případě vytvoření vhodného edukativního prostředí pak stoupá pravděpodobnost užití suportivních (podpurných či podporujících) edukativních metod a navození suportivních edukativních procesů ve vzájemné interakci učitelů se žáky (volně dle: Čapek, 2014, s. 165 – 166).

Gavora uvádí, že komunikace je (2007, s. 29): „základním prostředkem pro realizaci výchovy a vzdělávání prostřednictvím verbálních a neverbálních projevů učitele a žáků.“ Pedagogická komunikace je tedy základem úspěšného průběhu

vzdělávání ve školských zařízeních, a to ve všech svých podobách (tedy jak slovní, tak také nonverbální).

Mareš s Křivohlavým (2009, s. 3) definují **pedagogickou komunikaci** jakožto vzájemnou výměnu informací mezi jednotlivými účastníky výchovně – vzdělávacího procesu, kterážto má sloužit především pro naplňování edukativních cílů a jejíž podněty jsou předávány jak prostřednictvím jazykových, tak také nejazykových komunikačních prostředků.

Funkční pedagogická komunikace by měla dbát na dodržování celkem pěti základních principů, kterými jsou (Mareš a Křivohlavý, 2009, s. 3):

- **Kooperace** – spolupráce s partnery a formulace replik na základě průběhu a požadavků konkrétně dané situace;
- **Maximum kvantity** – řízení všeho potřebného, nikoli zbytečností navíc (sdělení má být co nejúspornější, ale zároveň též informativní);
- **Maximum kvality** – sdělování pouze pravdivých a podložených (fakty ověřených) výroků;
- **Maximum relevance** – sdělování toho, co je pro daný okamžik důležité a vhodné, zejména pak vzhledem k probíranému tématu a cíli hodiny;
- **Maximum způsobu** – jasné, srozumitelné, přesné a jednoznačné vyjadřování pedagoga.

Pedagogická komunikace pak má (ve všech svých podobách) naplňovat určité stanovené funkce, k nimž řadíme následující (Mareš a Křivohlavý, 2009, s. 3):

- Zprostředkování pracovních způsobů a společné činnosti účastníků vzdělávacího procesu;
- Zprostředkování vzájemného působení osob zúčastněných na vzdělávacím procesu (výměna informací, zkušeností apod.);
- Zprostředkovávání (ne)osobních vztahů mezi účastníky vzdělávacího procesu;
- Formování osobnosti účastníků vzdělávání, zejména pak žáků samotných;

- Zprostředkovávání výchovy a vzdělávání – cíle, učivo i metody se ve vzdělávacím procesu vyskytují jak ve verbální, tak v nonverbální podobě;
- Konstituce všech výchovně – vzdělávacích systémů.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

2.1. Cíl výzkumu

Před realizací výzkumu bylo nutné prostudovat odbornou literaturu zabývající se neverbální komunikací. Ale také literatury, která se zabývá výzkumnými metodami, převážně pak analýzou.

Cílem mého výzkumu bylo prozkoumat:

- význam neverbální komunikace v práci učitelů na střední škole,
- zhodnocení shodných a odlišných neverbálních projevů,
- využití získaných poznatků v učitelské praxi.

2.2. Výzkumné šetření

Výzkum je systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují vědomosti lidí. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky nebo se získávají poznatky nové (Gavora, 2010, s. 13).

Pro vypracování empirické části této práce jsem se zaměřil na kvalitativní výzkum, jehož prostřednictvím jsem zjišťoval poznatky o neverbální komunikaci v práci pedagogů na střední škole, v různých vyučovacích hodinách. K tomuto zjišťování jsem použil metodu analýzy.

Vědecká metoda analýzy spočívá na dekompozici celku na elementární části. Cílem analýzy je identifikace podstatných a nutných vlastností elementárních částí celku, poznat jejich podstatu a zákonitosti.

Audiovizuální nahrávka zachycuje učitele při komunikaci včetně jeho neverbálních projevů, prostředí a dalších nepřímých okolností. (Svatoš, 2006, s. 109).

Můj výzkumný vzorek byl tvořen učiteli střední školy, pěti mužů a pěti žen. Pracoval jsem s audiovizuálními záznamy. Použil jsem Metodický portál RVP – modul AudioVideo. Jedná se o veřejný portál, na který někteří učitelé poskytnou svoje ukázkové hodiny z důvodu, že se domnívají, že jejich vyučování je na dobré úrovni.

Metodický portál RVP si klade za cíl přispět ke snadnější a efektivnější integraci mediální výchovy. Usnadnit tvorbu osnov ve školních vzdělávacích programech. Nebo jeho využití pro různé formy školních projektů.

Neverbální komunikace učitelů ve vyučování hraje podstatnou roli. Podílí se na výukovém stylu učitele. Dále se podílí na vztahu učitel – žák. Neverbální komunikace učitelů je sice na první pohled nenápadná, ale přesto tvoří neoddělitelnou součást jejich projevu. A přestože se jedná o ukázkové hodiny, lze říci, že i u těchto učitelů se v neverbální komunikaci objevují rozdíly a nedostatky. Moje práce by měla sloužit jako nástroj k odstranění těchto nedostatků. Dále analýza dat prokázala, že lze najít určitou pravidelnost a provázanost jednotlivých projevů neverbální komunikace a jejich projevanou míru, kterou jsem vyjádřil v záznamovém archu.

Získaná data jsem třídil, hodnotil a analyzoval. Analýzu dat jsem zaměřil na projevy neverbální komunikace a výsledky šetření jsem zpracoval a vyvodil závěrečné komentáře.

2.3. Záznamový arch kvalitativního pozorování učitele při vyučování

Vytvoření záznamového archu je jednou z nejdůležitějších fází výzkumného procesu. Jeho tvorba se skládá ze dvou navzájem se prolínajících procesů. První fází je formulace otázek a druhou fází je konstrukce záznamového archu. Tvorba záznamového archu předpokládá dobrou znalost dané problematiky, v jejímž rámci má být výzkum prováděn.

Při tvorbě záznamového archu jsem zohlednil tyto aspekty:

- vycházet ze stanovených cílů,
- vést v patrnosti rozsah pozorovaných jevů,
- ponechat prostor pro vlastní vyjádření.

První částí v záznamovém archu je základní informace o vyučujícím (jeho charakteristika) - pohlaví, věk, dále pak vyučovaný předmět, téma hodiny, třída a počet žáků. Druhou neméně důležitou informací je forma výuky. Z pohledu neverbální komunikace je podstatné vědět, jestli se jedná o frontální, skupinovou, párovou, individuální či jinou výuku.

Další oblast, kterou jsem analyzoval, byla mimika. Hodnotil jsem stupně od nevýrazného mimického projevu k velmi výraznému. Následovalo pozorování zrakového kontaktu. Zrakový kontakt může být nulový, občasný, nebo až trvalý. Důležité je i pozorování gestikulace, která může být nevýrazná či výrazná nebo funkční. Postoj učitele může být uvolněný nebo až strnulý.

Důležitý je i pohyb učitele po třídě. Tuto neverbální činnost jsem vyjádřil v procentech. Jednalo se o četnost výskytu sezení, stání před tabulí, procházení mezi lavicemi, procházení před lavicemi.

Zohlednil jsem také haptiku, neboli zachycení množství dotyků učitele. Učitel se buď žáků nedotýká, nebo naopak mohou být dotyky časté.

Na závěr jsem každý zkoumaný subjekt zhodnotil z pohledu souladu verbálního a neverbálního projevu, celkového prvního dojmu, vystupování, držení těla a hlavy, úsměvu, očního kontaktu.

2.4. Záznamové archy analyzovaných subjektů

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím	Charakteristika
Pořadové číslo	M1
Pohlaví	Muž
Věk	45
Typ školy	gymnázium
Třída	1. ročník
Vyučovací předmět	Český jazyk a literatura
Téma hodiny	Hláskosloví
Počet vyučovaných žáků	18

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná pro daný předmět. V jednom případě žák stál před tabulí.
Skupinová výuka	
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	

Mimika

Nevýrazná	1	2	3	<u>4</u>	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář:	Učitel se usmívá, úsměv je upřímný. Z jeho mimiky je patrný klid. Vyrovnanost a jistota v tom co říká, učí, přednáší.					

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	<u>4</u>	5	Trvalý
Doplňující komentář:	Učitel přenáší zrakový kontakt mezi žáky a sleduje jejich reakce. Dívá se do knihy, materiálů na stole, na tabuli. Sleduje čas na hodinkách. Pohled na žáky je přátelský a rovnoměrně přenášený.					

Gestikulace

Nevýrazná	1	<u>2</u>	3	4	5	Výrazná
Přirozená	<u>1</u>	2	3	4	<u>5</u>	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace učitele je přirozená a potrhuje verbální projev, je však poměrně málo používaná. Ruce jsou občas zaměstnány knihou, perem...

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	2	3	<u>4</u>	5	Strnulý(á)
-------------	---	---	---	----------	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je vzpřímený až strnulý. Napovídá o mírné nervozitě.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

Část hodiny (vyjádřeno v procentech)	
Četnost výskytu sezení	20%
Četnost výskytu postoje před tabulí	50%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	10%
Četnost procházení před lavicemi žáků	20%

Doplňující komentář: Učitel převážně stojí u tabule a před lavicemi. Sedí jen při práci s textem.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitel se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	1	<u>2</u>	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	2	<u>3</u>	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitel emoce projevuje jen velmi málo. Pouze při spokojenosti s výkonem žáků projevuje radost neverbálně i verbálně, a to vede k podpoře a dobré morálce ve třídě.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	<u>4</u>	5
Celkový první dojem	1	2	3	4	<u>5</u>
Vystupování	1	2	3	<u>4</u>	5
Držení těla a hlavy	1	2	3	<u>4</u>	5
Úsměv	1	2	<u>3</u>	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitel třídu upřímně chválí. Snažil se vyvarovat teatrálnosti. Správně zvolil téma hodiny. Probíhala běžná interakce žáka a učitele, velmi dobře bylo znázorněno, jak toto učivo jde použít v běžném životě. Učitel působil klidně a vyrovnaně až na mírnou strnulost v postoji. Řeč těla ukazovala zájem, vyrovnanost a vyvolávala dojem, že učitel svému oboru velmi dobře rozumí. Toto video bych dle mého názoru doporučil jako ukázkové video, ne jen kvůli dobré řeči těla učitele, ale i celkovému zhodnocení této výuky. Byly použity různé metody výuky a výuka byla jasná a srozumitelná.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	M2	
Pohlaví	Muž	
Věk	35	
Typ školy	gymnázium	
Třída	2, ročník	
Vyučovací předmět	Dějepis	
Téma hodiny	Gotická architektura	
Počet vyučovaných žáků	24	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
<i>Frontální výuka</i>	Vhodná pro daný předmět a téma hodiny.
<i>Skupinová výuka</i>	Vhodná a efektivní. Učitel během výuky sestavil skupiny žáků, kteří měli za úkol pracovat s atlasem.
<i>Párová výuka</i>	
<i>Individuální výuka</i>	
<i>Jiná</i>	

Mimika

Nevýrazná	1	2	3	4	<u>5</u>	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Učitel má velmi výraznou mimiku, upřímný úsměv, který v průběhu hodiny několikrát přechází až ve smích, obvykle po vtipné poznámce. Mimika učitele působí přátelsky a vlídně.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	<u>2</u>	3	4	5	Trvalý
Doplňující komentář: Učitel ve výuce používá interaktivní tabuli a PC, na který upíná svůj pohled a jen velmi málo se dívá na žáky. Když hovoří k žákům, spíše se dívá na zadní stěnu učebny. Při rozhovoru s žákem se často dívá doleva a nahoru.						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	3	<u>4</u>	5	Výrazná
Přirozená	1	2	<u>3</u>	4	5	Rušivá

Doplňující komentář: Velká gestikulace při popisu budov. Učitel se často dotýká svého obličeje, tento projev značí nervozitu. 99% času má učitel tužku v pravé ruce a 95% času má levou ruku v bok – dělá se větším. Gestikulace u tohoto učitele je špatná. Absence některých gest danou hodinu dělá značně stereotypní a některá gesta jsou rušivá a prozrazují nervozitu.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	2	3	<u>4</u>	5	Strnulý(á)
-------------	---	---	---	----------	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je strnulý. Převážné držení ruky v bok nebo v kapse může být pro žáky nepříjemné. Pochodování, krok vpřed a krok vzad, působí velmi rušivým dojmem a napovídá o silné nervozitě.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

	Část hodiny (vyjádřeno v procentech)
Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	75%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	15%
Četnost procházení před lavicemi žáků	10%

Doplňující komentář: Učitel převážně stojí před tabulí, pochoduje však nervózně sem a tam.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitel se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	1	2	3	<u>4</u>	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	2	3	<u>4</u>	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitel projevuje emoce smíchem, silná snaha působit přátelsky.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	<u>3</u>	4	5
Celkový první dojem	1	2	3	4	<u>5</u>
Vystupování	1	2	3	<u>4</u>	5
Držení těla a hlavy	1	<u>2</u>	3	4	5
Úsměv	1	2	3	4	<u>5</u>
Oční kontakt	1	<u>2</u>	3	4	5

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitel svou řečí těla ukazuje silnou nervozitu a zároveň touhu vypadat dobře. Také je vidět velmi silné osobní ego. Kvůli interaktivní tabuli byl učitel velmi často otočen zády, a to i v případě, kdy to nebylo potřeba a mohl mluvit čelem k žákům. Přílišné ukazování zad může vést k dojmu malého zájmu ze strany učitele k žákům. Učitel o sobě nepochybuje a je si jistý. Je mírně nervózní a v důsledku toho vypadá trochu roztěkaně, nemá tak uhlazený projev jako předchozí učitel (M1). Téma hodiny však bylo naplněno. Z pohledu žáků se mohl zdát celkový dojem dobrý.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	M3	
Pohlaví	Muž	
Věk	30	
Typ školy	gymnázium	
Třída	3. ročník	
Vyučovací předmět	Česká jazyk a literatura	
Téma hodiny	Rozbor novely Bohumila Hrabala	
Počet vyučovaných žáků	14	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná pro dané téma i hodinu.
Skupinová výuka	
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	

Mimika

Nevýrazná	<u>1</u>	2	3	4	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář: U učitele je mimika velmi nevýrazná až nudná. Občas ukáže nepřírozený úsměv, má často povytažené obočí.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	4	<u>5</u>	Trvalý
Doplňující komentář: Učitel neustále sleduje aktivitu žáků. Když s někým hovoří, pozorně ho sleduje a v některých případech to může být až nepříjemné.						

Gestikulace

Nevýrazná	<u>1</u>	2	3	4	5	Výrazná
Přirozená	1	2	3	<u>4</u>	5	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace učitele je velmi nevýrazná, celou hodinu nervózně mne tužku. Tužku občas použije jako ukazovátka. Ruce s tužkou má jinak neustále před sebou na úrovni těla, čímž tvoří bariéru mezi sebou a žáky.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	2	3	<u>4</u>	5	Strnulý(á)
-------------	---	---	---	----------	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je strnulý, celou hodinu stojí na jednom místě a svoje boky předsazuje dopředu. V neverbálním projevu si nevědomky chce vytvořit volný prostor mezi sebou a žáky.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

	Část hodiny	Detekovaný výskyt
Četnost výskytu sezení	0%	
Četnost výskytu postoje před tabulí	99%	
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	0%	
Četnost procházení před lavicemi žáků	1%	

Doplňující komentář: Učitel stojí pouze na jednom místě před tabulí.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitel se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	1	<u>2</u>	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	<u>1</u>	2	3	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitel projevuje emoce jen velmi zřídka. Pokud žák dobře odpoví, na danou otázku, přijde lehký úsměv. Absolutní absence entusiasmů. Emocionální projev je velmi slabý.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	<u>2</u>	3	4	5
Celkový první dojem	1	<u>2</u>	3	4	5
Vystupování	1	2	<u>3</u>	4	5
Držení těla a hlavy	1	2	<u>3</u>	4	5
Úsměv	1	2	<u>3</u>	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: U učitele byla řeč těla velmi slabá a nevýrazná, působí velmi nudným a neemotivním dojmem. Na učiteli byla vidět silná nervozita, soustavné mnutí tužky před sebou a občasné podívání se pod sebe. I absence gest může potvrdit nervozitu učitele. Učitel vypadá neautoritativně a poněkud nejistě, i když jeho vědomosti se zdají na vysoké úrovni. Jeho řeč těla mu brání zaujmout žáky tak, aby své nabyté vědomosti svým žákům efektivně předal. Domnívám se, že pokud by tento učitel měl učit na učňovských oborech, na kterých jsou žáci všeobecně živější a jejich kázeň může být nižší, oproti žákům gymnázia, mohl by mít učitel podle mého názoru problémy s tím, aby dostatečně obstál. Žáci by ho mohli považovat za snadný cíl.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	M4	
Pohlaví	Muž	
Věk	35	
Typ školy	gymnázium	
Třída	1. ročník	
Vyučovací předmět	Zeměpis	
Téma hodiny	Hydrogeografie	
Počet vyučovaných žáků	15	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná, učitel však mohl zapojit skupinovou nebo párovou výuku pro zefektivnění hodiny.
Skupinová výuka	
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	

Mimika

Nevýrazná	1	2	3	4	<u>5</u>	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Často nekoresponduje s pohyby těla. Mimika je zrychlená a roztěkaná. Výrazné a rušivé pokyvování hlavou.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	<u>4</u>	5	Trvalý
Doplňující komentář: Učitel dobře pracuje se zrakem, dobře střídá zrakový pohyb od žáků směrem k tabuli a zpět. Soustavně navazuje oční kontakt.						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	3	<u>4</u>	5	Výrazná
Přirozená	1	2	3	4	<u>5</u>	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace učitele je roztěkaná, neustálé odkládání a zpětné uchopování ukazovátko do rukou. Hektické a trhavé pokyvování hlavou – velmi rušivé.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	2	<u>3</u>	4	5	Strnulý(á)
-------------	---	---	----------	---	---	------------

Doplňující komentář: V postoji se učitel velmi často opírá o stůl dlaněmi a někdy i lokty. Občasné opírání se o ukazovátko. Občasná ruka v bok.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

Část hodiny (vyjádřeno v procentech)	
Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	90%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	0%
Četnost procházení před lavicemi žáků	10%

Doplňující komentář: Učitel pracuje s interaktivní tabulí, a proto většinu času stojí před tabulí.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitel se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	1	2	3	<u>4</u>	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	2	3	4	<u>5</u>	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Emoce u učitele jsou velmi výrazné, doplněné výškou hlasu, velká nervozita, strojený entuziasmus.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	<u>2</u>	3	4	5
Celkový první dojem	<u>1</u>	2	3	4	5
Vystupování	1	<u>2</u>	3	4	5
Držení těla a hlavy	1	<u>2</u>	3	4	5
Úsměv	1	2	<u>3</u>	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Řeč těla učitele byla rozpačitá, hektická. U učitele byla vidět silná nervozita a jeho řeč těla působila velmi rušivě. Řeč těla nekorespondovala s mluveným projevem. U učitele byla vidět silná touha uspět. Ze všech zkoumaných učitelů tento vykazoval největší známky nervozity a hodina tak byla narušována jeho silnými projevy. Video by bylo možné použít jako ukázkou, jak může učitel vypadat, když je silně nervózní a má rušivá gesta.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	M5	
Pohlaví	Muž	
Věk	30	
Typ školy	gymnázium	
Třída	1. ročník	
Vyučovací předmět	Matematika	
Téma hodiny	Geometrické funkce	
Počet vyučovaných žáků	28	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná převážně použitá v této hodině.
Skupinová výuka	
Párová výuka	Práce ve dvojicích do pracovního listu, výpočty.
Individuální výuka	
Jiná	Učitel pomáhá žákům s pracovními listy, procházení mezi lavicemi.

Mimika

Nevýrazná	1	<u>2</u>	3	4	5	Velmi výrazná
-----------	---	----------	---	---	---	---------------

Doplňující komentář: Učitel má spíše strnulou mimiku, občasný úsměv nebo smích.

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	<u>4</u>	5	Trvalý
---------	---	---	---	----------	---	--------

Doplňující komentář: Učitel dobře přenáší zrakovou pozornost mezi žáky.

Gestikulace

Nevýrazná	1	<u>2</u>	3	4	5	Výrazná
Přirozená	<u>1</u>	2	3	4	5	Rušivá

Doplňující komentář: Učitel má gestikulaci přirozenou, nerušivou, ale měl by více gestikulovat rukama pro podtržení svých slov a zaujetí žáků. Častý výskyt ruky v kapse s palcem nahoru, ukázka dominance.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	<u>1</u>	2	3	4	5	Strnulý(á)
-------------	----------	---	---	---	---	------------

Doplňující komentář: Postoj učitele je uvolněný, přirozený, vzpřímený.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

Část hodiny (vyjádřeno v procentech)

Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	60%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	30%
Četnost procházení před lavicemi žáků	10%

Doplňující komentář: Učitel se pro potřeby dané hodiny pohybuje rovnoměrně a dobře.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitel se nedotýká žáků.

Emoce

Neprojevuje	1	<u>2</u>	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	<u>2</u>	3	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitel emoce příliš neprojevuje. Z celkového projevu by se mohlo zdát, že nemá zájem.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	<u>4</u>	5
Celkový první dojem	1	2	3	<u>4</u>	5
Vystupování	1	2	3	<u>4</u>	5
Držení těla a hlavy	1	2	3	4	<u>5</u>
Úsměv	1	2	<u>3</u>	4	5
oční kontakt	1	2	3	<u>4</u>	5

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitelova řeč těla působila vyrovnaně umírněně a klidně, což bylo doprovázeno i správnou tóninou hlasu, která působila autoritativně a nutila žáka k pozornosti. Jeho řeč těla byla až moc umírněná a proto mohl více pracovat s mimikou a gestikulací. Malá absence entusiasmů a gest, učitel tak mohl působit, že mu na výuce nezáleží. Téma hodiny bylo naplněno a učitel zvolil i některé výukové metody, které podle mého názoru vedly k zefektivnění výuky. Tento učitel s učitelem M1 měli podle mého názoru nejlepší jak verbální, tak neverbální projev. Přesto tam byly mírné chyby. Toto video bych doporučil jako ukázkovou hodinu.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	Ž1	
Pohlaví	Žena	
Věk	38	
Typ školy	gymnázium	
Třída	3. ročník	
Vyučovací předmět	Anglický jazyk	
Téma hodiny	Healt	
Počet vyučovaných žáků	12	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná a probíhala pouze na začátku hodiny.
Skupinová výuka	Vhodná, po zbytek celé hodiny.
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	Žáci chodili k tabuli a doplňovali

Mimika

Nevýrazná	1	2	<u>3</u>	4	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Mimika byla přirozená na začátku hodiny. Při správné odpovědi žáků měla učitelka lehký úsměv. Občasné povytažení obočí. V mimice je občasné vidět mírná nervozita.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	<u>4</u>	5	Trvalý
Doplňující komentář: Učitelka velmi dobře přenášela zrakový kontakt.						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	3	<u>4</u>	5	Výrazná
Přirozená	1	2	<u>3</u>	4	5	Rušivá

Doplňující komentář: Učitelka dobře gestikuluje při popisu věcí, mohla by však zlepšit gestikulaci při komunikaci s žáky. Učitelka často mne dlaně a prolamuje prsty před tělem, znak nervozity.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	<u>1</u>	2	3	4	5	Strnulý(á)
-------------	----------	---	---	---	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je uvolněný, vzpřímený. Občas klade ruku v bok a opírá se dlaněmi o opěrku židle.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

	Část hodiny (vyjádřeno v procentech)
Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	20%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	50%
Četnost procházení před lavicemi žáků	30%

Doplňující komentář: Převážně se pohybovala mezi lavicemi. Průběžně kontrolovala práce žáků.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitelka se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	1	<u>2</u>	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	<u>2</u>	3	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitelka emoce téměř neprojevuje. Mírný úsměv při některých otázkách a při odpovědích žáků.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	<u>4</u>	5
Celkový první dojem	1	2	3	4	<u>5</u>
Vystupování	1	2	3	4	<u>5</u>
Držení těla a hlavy	1	2	3	4	<u>5</u>
Úsměv	1	2	<u>3</u>	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitelka si občas mne ruce a tiskne je k sobě a přes to, že je vidět mírná nervozita, učitelka se zdá být zkušená pedagožka, která svému oboru rozumí. Její nervozitu pravděpodobně zavinili kamery při nahrávání. Učitelka působí sympatickým a přátelským dojmem. Svou gestikulaci dobře používá pro výuku a podtrhuje tím mluvené slovo. U výuky cizích jazyků je obvyklá větší gestikulace, pro lepší názornost. Žáci díky tomu odvodí i slovo, které jinak v angličtině neznají. Proto je také těžší rozumět cizojazyčnému člověku přes telefon nebo rádio, než když s ním mluvíme z očí do očí a můžeme vidět jeho řeč těla.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	Ž2	
Pohlaví	Žena	
Věk	50	
Typ školy	gymnázium	
Třída	1.ročník	
Vyučovací předmět	Matematika	
Téma hodiny	Rovnice, nerovnice	
Počet vyučovaných žáků	23	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná, žáci sledují zadání.
Skupinová výuka	Vhodná, skupiny po třech žácích.
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	Zatím co žáci počítají zadanou úlohu. Žák, který úlohu splnil, jde konzultovat výsledek za učitelkou k jejímu stolu.

Mimika

Nevýrazná	1	<u>2</u>	3	4	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Učitelka má neměnnou mimiku v obličeji a je mírně zamračená. Učitelka se neusmívá a má přísný pohled.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	4	<u>5</u>	Trvalý
Doplňující komentář: Zrakový kontakt je přenášen dobře a rovnoměrně. Učitelka udržuje oční kontakt s žáky, když vykládá novou látku. Když učitelka mluví s konkrétním žákem, také se mu dívá do očí.						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	<u>3</u>	4	5	Výrazná
Přirozená	<u>1</u>	2	3	4	5	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace je nerušivá a podtrhuje mluvený projev. Mohla by být více používána pro zaujetí žáků.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	<u>2</u>	3	4	5	Strnulý(á)
-------------	---	----------	---	---	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je uvolněný, při chůzi a stání na místě je učitelka velmi mírně shrbená (přikládám to pokročilejšímu věku) při chůzi dává ruce za záda. V tomto případě je gesto používáno jako autoritativní.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

	Část hodiny (vyjádřeno v procentech)
Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	40%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	45%
Četnost procházení před lavicemi žáků	15%

Doplňující komentář: Pohyb po třídě je rovnoměrný.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitelka se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	<u>1</u>	2	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	<u>2</u>	3	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitelka vypadá velmi autoritativně a emoce příliš neprojevuje. Vyzařuje z ní zkušenost a přirozenost.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	4	<u>5</u>
Celkový první dojem	1	2	<u>3</u>	4	5
Vystupování	1	2	3	<u>4</u>	5
Držení těla a hlavy	1	2	<u>3</u>	4	5
Úsměv	<u>1</u>	2	3	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitelka není nervózní, vypadá zkušeně a má přirozenou, i když poměrně nevýraznou řeč těla. Učitelka svou řečí těla vyžaduje respekt. Je tu absolutní absence přátelských gest. Částečně je to však vykompenzováno výškami hlasu. Oproti předchozí učitelce (Ž1) je tato učitelka mnohem klidnější. U učitelek zvláště pak menšího vzrůstu jsou autoritativní gesta častější, aby dokázali žáky zvládnout a udržet si tak kázeň ve třídě. Tyto učitelky obvykle nejsou moc oblíbené, ale pokud jsou spravedlivé a umí látku dobře vysvětlit, jsou respektované.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím	Charakteristika
Pořadové číslo	Ž3
Pohlaví	Žena
Věk	50
Typ školy	gymnázium
Třída	3.ročník
Vyučovací předmět	Německý jazyk
Téma hodiny	Das Weihnachten
Počet vyučovaných žáků	10

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	Vhodná, žáci poslouchají výklad učitelky.
Skupinová výuka	Vhodná- práce ve skupině po třech a následné přednesení před tabulí.
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	

Mimika

Nevýrazná	1	2	3	4	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Mimika je nevýrazná a učitelka vzhlíží velmi přísně.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	4	5	Trvalý
Doplňující komentář: Zrakový kontakt je přenášen dobře a rovnoměrně. Při zamyšlení se nad cizím slovem je někdy oční kontakt přerušen a doplněn rychlým mrkáním (něco mi běží před očima, intenzivně nad něčím přemýšlím). U výuky cizích jazyků je to běžné.						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	3	4	<u>5</u>	Výrazná
Přirozená	1	2	3	<u>4</u>	5	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace je přirozená a podtrhuje mluvený projev. Je velmi dobře používána při popisu věcí v cizím jazyce. Při důležité informaci gestikulace podtrhuje důležitost tohoto sdělení. Při vyvolání žáka je použito ukazovací gesto. Po skončení hodiny přijde poděkování a mírný úsměv.

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	<u>2</u>	3	4	5	Strnulý(á)
-------------	---	----------	---	---	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je přirozený a uvolněný. Mírný předklon při stání. (Předklon příkládám pokročilejšímu věku učitelky).

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

Část hodiny (vyjádřeno v procentech)	
Četnost výskytu sezení	20%
Četnost výskytu postoje před tabulí	50%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	15%
Četnost procházení před lavicemi žáků	15%

Doplňující komentář: Učitelka převážně stála před tabulí, při výkladu nové látky občas seděla.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitelka se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	<u>1</u>	2	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	<u>2</u>	3	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Absolutní absence emocí, učitelka vyhlíží přísným dojmem.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	4	<u>5</u>
Celkový první dojem	1	2	<u>3</u>	4	5
Vystupování	1	2	3	<u>4</u>	5
Držení těla a hlavy	1	2	<u>3</u>	4	5
Úsměv	<u>1</u>	2	3	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitelka má velmi dobře zvládnutou gestikulaci, má však absenci mimických výrazů. Učitelka působí velmi autoritativně. Stejně jako učitelka Ž2. Učitelka zapojuje autoritativní postoje, zejména pak v mimice. Je však vidět, že svému oboru naprosto rozumí a bez problému, i přes natáčení kamer, byla klidná vyrovnaná a naplnila cíle hodiny. Měla by více zapojit úsměv a přátelská gesta. Je však otázkou, jestli by neztratila na autoritě. I přes její dobré didaktické schopnosti by pak nemohla učivo žáky naučit kvůli nekázni ve třídě.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	Ž4	
Pohlaví	Žena	
Věk	45	
Typ školy	umělecké gymnázium	
Třída	2.ročník	
Vyučovací předmět	Výtvarná výchova	
Téma hodiny	Rituál	
Počet vyučovaných žáků	13	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	- Vhodná a proběhla na začátku a v průběhu hodiny.
Skupinová výuka	
Párová výuka	- Vhodná při tvoření myšlenkové mapy.
Individuální výuka	
Jiná	- Žáci se pohybují volně po třídě a poslouchají hudbu.

Mimika

Nevýrazná	1	2	<u>3</u>	4	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Mimika je velmi nevýrazná, občasný úsměv, občasný smích, když se smějí žáci.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	4	<u>5</u>	Trvalý
Doplňující komentář: Zrakový kontakt je přenášen velmi dobře.						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	<u>3</u>	4	5	Výrazná
Přirozená	1	2	3	<u>4</u>	5	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace podporuje mluvené slovo, mohla by být výraznější. Občas je schován palec v kapse (znak nejistoty, rozpaků).

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	<u>2</u>	3	4	5	Strnulý(á)
-------------	---	----------	---	---	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je uvolněný, přirozený. Při stání mírný předklon.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

Část hodiny (vyjádřeno v procentech)	
Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	10%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	60%
Četnost procházení před lavicemi žáků	40%

Doplňující komentář: Individuálně se věnovala žákům, procházela mezi lavicemi. Na konci hodiny měli žáci pohybovou aktivitu.

Haptika

Bez dotyků	1	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	---	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitelka se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	1	2	<u>3</u>	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	1	2	<u>3</u>	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitelka se usmívá, ukazuje dobré emoce. Při výkladu je mírně strnulá.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	<u>4</u>	5
Celkový první dojem	1	2	3	<u>4</u>	5
Vystupování	1	2	3	<u>4</u>	5
Držení těla a hlavy	1	2	3	<u>4</u>	5
Úsměv	1	2	<u>3</u>	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitelka se snažila být přátelská. V mimice to však nebylo příliš patrné. Vzhledem k danému předmětu a tématu by se dala očekávat větší vášeň jak v mluveném slově, tak i v řeči těla. Celkový dojem z učitelky je dobrý. Svými přátelskými postoji však měla mírnou nekázeň ve třídě. Částečně je to však zapříčiněno daným tématem a předmětem, kdy žáci tvoří samostatně a mají možnost mluvit. Na konci hodiny měli žáci pohybovou aktivitu. Pro tento typ školy je možná vhodná, ale rozhodně bych ji nedoporučoval na jiné, neumělecky zaměřené školy. Téma hodiny bylo naplněno, avšak podle mého názoru by bylo možné hodinu více zefektivnit, jak po didaktické stránce, tak lepším používáním řeči těla učitelky.

KVALITATIVNÍ POZOROVÁNÍ UČITELE PŘI VYUČOVÁNÍ

Základní informace o vyučujícím		Charakteristika
Pořadové číslo	Ž5	
Pohlaví	Žena	
Věk	28	
Typ školy	gymnázium	
Třída	3.ročník	
Vyučovací předmět	Informatika	
Téma hodiny	Retušování fotografií	
Počet vyučovaných žáků	10	

Užité formy výuky

Sledovaný jev	Popis a posouzení vhodnosti užití, doplňující informace
Frontální výuka	- Vhodná, žáci sedí u počítačů.
Skupinová výuka	
Párová výuka	
Individuální výuka	
Jiná	- Učitelka obchází žáky a každému individuálně pomáhá.

Mimika

Nevýrazná	<u>1</u>	2	3	4	5	Velmi výrazná
Doplňující komentář: Mimika je neměnná, nevýrazná.						

Zrakový kontakt

Občasný	1	2	3	4	<u>5</u>	Trvalý
Doplňující komentář: Učitelka dobře přenáší zrakový kontakt						

Gestikulace

Nevýrazná	1	2	<u>3</u>	4	5	Výrazná
Přirozená	1	2	3	<u>4</u>	5	Rušivá

Doplňující komentář: Gestikulace je přirozená, ale nevýrazná. Občasné poupravení brýlí. Dotýkání se brady při práci s žáky (přemýšlení).

Postoj (posturika)

Uvolněný(á)	1	<u>2</u>	3	4	5	Strnulý(á)
-------------	---	----------	---	---	---	------------

Doplňující komentář: Postoj je uvolněný, občasná ruka v bok nebo ruce za zády.

Pohyb (proxemika, využití prostoru)

Část hodiny (vyjádřeno v procentech)	
Četnost výskytu sezení	0%
Četnost výskytu postoje před tabulí	10%
Četnost procházení mezi lavicemi žáků	90%
Četnost procházení před lavicemi žáků	0%

Doplňující komentář: Učitelka soustavně chodila mezi žáky a pomáhala řešit problémy na počítačích.

Haptika

Bez dotyků	<u>1</u>	2	3	4	5	Časté dotyky
------------	----------	---	---	---	---	--------------

Doplňující komentář: Učitelka se žáků nedotýká.

Emoce

Neprojevuje	<u>1</u>	2	3	4	5	Projevuje často
Přiměřený projev	<u>1</u>	2	3	4	5	Akcentovaný projev

Doplňující komentář: Učitelka působí klidným dojmem, ale absolutně neprojevuje emoce.

Závěrečné vyjádření

	nevyhovující			vyhovující	
Soulad verbálního a neverbálního projevu	1	2	3	<u>4</u>	5
Celkový první dojem	1	2	3	<u>4</u>	5
Vystupování	1	2	<u>3</u>	4	5
Držení těla a hlavy	1	2	3	<u>4</u>	5
Úsměv	<u>1</u>	2	3	4	5
Oční kontakt	1	2	3	4	<u>5</u>

Proměny neverbálních projevů v průběhu hodiny: Učitelka působí přirozeně, ale velmi nudně. Tato hodina je specifická tím, že žáci sedí zády k učitelce a pracují samostatně na počítači, tudíž nevnímají příliš řeč těla učitelky. Učitelka chodila za každým studentem osobně a stála nad ním, to může být pro někoho nepříjemné z důvodu vstoupení do osobního prostoru, nicméně pro tento typ hodin je to nezbytné. Zdůraznil bych, že se učitelka žáků ani jednou nedotkla, i když musí pracovat ve velké blízkosti žáků, aby oba viděli na monitor. Pro učitele je nepřipustné, aby se žáků dotýkal. Tato výuka, kdy žák a učitel musí pracovat v těsné blízkosti, je pro učitele mírně nebezpečná. Téma hodiny bylo naplněno a učitelka svou látku vyložila dobře i přes absenci některých gest.

3. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval uplatněním neverbální komunikace učitelů při vyučování. Neverbální komunikace je nejstarší a nejpůvodnější formou sociálního chování.

Práci jsem rozdělil do dvou částí. První část je teoretická a je členěná do deseti kapitol. Zabýval jsem se tematikou, definicí, historií, charakteristikou, funkcí a oblastmi neverbální komunikace. Dále pak využitím neverbální komunikace v pedagogické praxi.

Druhá část je empirická a základem je analýza a zhodnocení shodných a odlišných neverbálních projevů. Tuto analýzu jsem zapsal do záznamových archů. Výzkum neverbálního chování jsem realizoval pomocí deseti videonahrávek, pěti mužů – učitelů a pěti žen – učitelek v různých vyučovacích hodinách.

Využil jsem video ukázky z Metodického portálu RVP – modul AudioVideo.

Na začátku vlastního pozorování jsem si stanovil dvě základní otázky. Co je cílem mé bakalářské práce? A jaké bude její uplatnění v učitelské praxi?

Cílem bakalářské práce bylo poukázat na význam neverbální komunikace a zdůvodnit význam neverbální komunikace v práci učitelů střední školy. Jak se neverbální komunikace projevuje u učitelů a nakolik se ve výuce uplatňuje.

Neverbální komunikace má velký význam. Můj výzkum ukázal, že pokud se setkáme s neverbálním sdělením, které není v souladu s verbálním, je pravděpodobné, že spíše uvěříme verbálnímu projevu. Neverbální projevy jsou často nevědomé. Zajímavé bylo porovnání mezi muži a ženami. Muži se snaží být více přátelští, mají lepší mimické projevy, ale méně používají gesta rukama a pohyb těla. Oproti tomu ženy se neverbální komunikací snaží získat více respektu, což vychází z jejich menší fyzické síly. Ženy lépe přenášejí oční kontakt a více gestikulují rukama a celým tělem.

Důležitým faktorem v neverbální komunikaci je pohyb a využití prostoru. Ve svém záznamovém archu jsem pohyb učitele vyjádřil v procentech. Místo, kde se učitel pohybuje a prezentuje, v podstatě vymezuje, jakými dalšími neverbálními signály se bude projevovat a jakým způsobem pojímá výuku.

Nejméně výraznou složkou v ukázkových hodinách byla haptika. U všech sledovaných učitelů byla nulová. V některých hodinách je náročnější dodržet zásadu

nedotýkání se žáků, jako například v hodině počítačů. V ukázkové hodině, u učitelky číslo pět, kde se pracuje na počítačích, je hodina specifická tím, že žáci sedí zády k učitelce a pracují samostatně. Učitelka se vzhledem k typu hodin dostává při kontrole do osobního prostoru žáků. Ani jednou se jich nedotkla. Pro učitele je nepřipustné, aby se žáků dotýkal. Tato výuka, kdy žák a učitel musí pracovat v těsné blízkosti, je pro učitele mírně nebezpečná.

U učitelů z videonahrávek z metodického portálu RVP jsem se pokusil hodnotit i emoce. U těchto učitelů jsem přehnané emoce nenašel. Z mého pozorování vyplynulo, že muži byli více emotivní než ženy. A domnívám se, že je to z důvodu, že ženy si chtěly zachovat větší autoritu, i když ženy bývají v běžném životě více emotivní.

Má bakalářská práce by měla poukázat na důležitost neverbální komunikace v činnosti učitelů středních škol. Věřím, že získané poznatky mohou být využity v učitelské praxi. Bakalářská práce může sloužit jako nástroj, který pomůže učitelům zkvalitnit výuku, zaujmout žáky, živěji vyložit probíranou látku a rozpoznávat i neverbální chování u žáků. Tento druh komunikace v některých případech prozradí mnohem více než mluvená řeč. Řeč těla nám nabízí hlubší a pravdivější pohled do duševního rozpoložení učitele, jeho povahy, a dokonce i úmyslu.

Již několik let se snažím zvládnout tuto formu komunikace, ve své učitelské praxi ji považuji za důležitou. Neverbální komunikace může zkvalitnit práci každého učitele.

Referenční seznam

1. BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona (2012). *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada. 236 s. ISBN 978-80-247-3008-0.
2. ČAPEK, Robert (2014). *Odměny a tresty ve školní praxi: kázeňské strategie, zásady odměňování a trestání, hodnocení a klasifikace, podpora a motivace žáků*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada. 186 s. ISBN 978-80-247-4639-5.
3. *Efektivní komunikace a zvládání konfliktu: pracovní skripta*. Institut Euroschola. 28 s. [online]. 31.7.2016 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.euroschola.cz/Files/File/Skripta%20Efektivni%20komunikace.pdf>.
4. GAVORA, Peter (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
5. GAVORA, Peter (2007). *Učitel' a žiaci v komunikácii*. Bratislava Univerzita Komenského. 197 s. ISBN 80-223-2327-7.
6. GOFFMAN, Erving (1999). *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon. 247 s. ISBN 80-902482-4-1.
7. HORŇÁKOVÁ, Katarína, KAPALKOVÁ, Svetlana, MIKULAJOVÁ, Marína (2009). *Jak mluvit s dětmi: od narození do tří let*. Praha: Portál. 167 s. ISBN 978-80-7367-612-4.
8. IŁOWIECKI, Maciej, ŽANTOVSKÝ, Petr (2008). *Manipulace v médiích*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha. ISBN 978-80-86723-50-1.
9. JŮDOVÁ, Barbora (2010). *Neverbální komunikační prostředky v pedagogické praxi: diplomová práce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. 93 l., 24 l. příloh.
10. KASÍK, Pavel. *Víte, že 93 % komunikace probíhá beze slov? Vyvrácíme nesmyslný mýtus*. Technet. Cz [online]. 17.3.2016 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: http://technet.idnes.cz/neverbalni-komunikace-statistika-mytus-mehrabian-fsl-veda.aspx?c=A160314_134426_veda_pka.

11. MAREŠ, Jiří, KŘIVOHLAVÝ, Jaro (2009). *Komunikace ve škole: zestručněný distanční materiál*. 18 s. [online]. 31.7.2016 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: http://www.karlin.mff.cuni.cz/~robova/ke_stazeni/dm3/komunikace.pdf.
12. *Metodika sebe prezentace, rétoriky a komunikace*. Job Asistent. 56 s. [online]. 31.7.2016 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: http://www.job-asistent.cz/user_files/0_metodika%20sebe prezentace,%20r%C3%A9toriky%20a%20komunikace%20-%20profese%20pro%20tebe.pdf.
13. NAVARRO, Joe. *Jak poznat, když vám někdo lže: příručka bývalého experta FBI*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-5065-1.
14. Neverbální komunikace.cz: zábavný web o tělomluvě. *Neverbální komunikace* [online]. 31.7.2016 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://www.neverbalni-komunikace.cz/>.
15. PRŮCHA, Jan (2011). *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada. 199 s. ISBN 978-80-247-3603-7.
16. *Metodický portál RVP - modul AudioVideo* [online]. Praha, 2017 [cit. 2017-01-20]. Dostupné z: <http://audiovideo.rvp.cz/kategorie/H>
17. SMOLÍK, Filip, MÁLKOVÁ, Gabriela (2014). *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku: osvojování slovní zásoby a gramatiky, rozvoj fonologických schopností a fonologického povědomí, poruchy jazykového vývoje, diagnostika jazykových schopností*. Praha: Grada. 248 s. ISBN 978-80-247-4240-3.
18. STRNADOVÁ, Věra. *Interpersonální komunikace: monografie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-157-0.
19. SVATOŠ, Tomáš a Věra KOTKOVÁ. *Sociální a pedagogická komunikace: ukázky teorie a praktická cvičení*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-794-3.
20. SVATOŠ, Tomáš. *Kapitoly ze sociální a pedagogické komunikace: teoretická minima a praktické náměty*. Vyd. 2., upr. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-176-7.
21. VÁVRA, Vlastimil. *Mluvíme beze slov*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-128-0.

22. VYBÍRAL, Zbyněk (2009). *Psychologie komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál. 319 s. ISBN 978-80-7367-387-1.